

Kungl. Vetenskapsakademien har till uppgift att främja vetenskaperna och stärka deras inflytande i samhället.
The Royal Swedish Academy of Sciences has as its aim to promote the sciences and strengthen their influence in society.

Stockholm 17 mars 2016

Dnr: KVA/2015/339/76

Göran K. Hansson/hs
Ständig sekreterare
Telefon: 08 - 673 95 02
E-post: goran.hansson@kva.se

Kulturdepartementet

Yttrande från Kungl. Vetenskapsakademien beträffande betänkandet (SOU 2015:89) Ny museipolitik – Ku2015/02515/KL

Introduktion

Regeringen har inbjudit Kungl. Vetenskapsakademien (KVA) att bidra med synpunkter på betänkandet (SOU 2015:89) *Ny museipolitik* och KVA vill därför anföra följande.

Sammanfattning

Akademien ser positivt på inrättandet av en museilag, men är tveksam till att en ny myndighet inrättas.

Vetenskapsakademien anser att man bör använda den etablerade definitionen av vad ett museum är i den föreslagna museilagen, dvs. ICOM:s definition. Den föreslagna definitionen i utredningen (§ 2) är för vag och allmän, och passar dåligt ihop med andra paragrafer i utredningens förslag (§§ 3, 8, 9).

KVA anser inte att ändamålsparagrafen (§ 3) i den föreslagna museilagen ger en god beskrivning av det övergripande syftet med museiverksamhet. I denna portalparagraf bör framgå att museers huvudsakliga ändamål är kunskapsspridning och kunskapsuppbyggnad inom deras respektive ämnesområden. Förhoppningsvis bidrar detta indirekt till det demokratiska samhällets utveckling.

Utredningen föreslår att den nya myndigheten ska bedriva omvärldsbevakning, men kvalificerad omvärldsbevakning kräver kvalificerad kompetens vilket Akademien tror kan bli svårt med de begränsade resurser som föreslås.

Vetenskapsakademien anser också att utredningens förslag om gallring måste förtydligas. Bedömning av vad som är nyttigt för verksamheten får inte enbart handla om dagens verksamhet, utan måste inkludera ett långsiktigt perspektiv av bevarande. Detta kräver att bedömningen utförs av kvalificerad personal som klargör om föremålen kan bli viktiga i framtiden.

Synpunkter

Förslag till museilag

Utredningen föreslår att en särskild museilag införs. Syftet med en sådan lag är att stadfästa ”museernas fria ställning som kunskapsinstitutioner i samhället och deras ansvar för att förmedla ett reflekterande förhållningssätt till historien och omvärlden.”

KVA anser att syftet ”att ge alla tillgång till museernas samlade resurser” är viktigt att understryka i en lag och ser i grunden positivt på förslaget om en museilag som gäller alla offentligt styrda museer, oavsett om huvudmannaskapet finns på lokal, regional eller statlig nivå.

Akademien vill påpeka att utredningens definition av ett museum – ”Med ett museum avses i denna lag en institution som bedriver utställningsverksamhet som är öppen för allmänheten och som har avlönad personal.” (§ 2) – skiljer sig från den internationella standard som tagits fram av International Council of Museums (ICOM), och som både är vedertagen och internationellt förankrad. Ett museum är enligt ICOM ”en permanent institution utan vinstintresse som tjänar samhället och dess utveckling, som är öppen för allmänheten, som förvärvar, bevarar, undersöker, förmedlar och ställer ut – i studiesyfte, för utbildning och förnöjelse materiella och immateriella vittnesbörd om människan och hennes omvärld”. Detta svarar också mot den allmänna förståelsen av vad ett museum är och KVA ser ingen anledning att frånga ICOM:s definition av ett museum då den bättre fångar museernas syfte och verksamhet än den föreslagna definitionen. Dessutom rymmer ICOM:s definition även den demokratiska aspekten av museernas ändamål som utredningen vill betona.

Den föreslagna definitionen av ett museum krockar också med andra delar av utredningens intentioner, t.ex. att det slås fast att det är av stor vikt att museerna har relevant kunskap och kompetens inom sina ämnesområden (sid. 277). Det är bra, men överensstämmer inte med den föreslagna definitionen av museum, som bara kräver att det ska finnas anställd personal och bedrivs utställningsverksamhet.

Museers ändamål (10.3.2)

Den föreslagna ändamålsparagrafen (§ 3) säger att: ”Museerna inom det allmänna museiväsendet ska bidra till det demokratiska samhällets utveckling genom publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och en aktiv förvaltning av sina samlingar.”

KVA anser att museers huvudsakliga ändamål inte enbart bör vara att bidra till det demokratiska samhällets utveckling. *Museernas huvudsyfte och huvudsakliga ändamål är kopplat till deras innehåll eller ämne, oavsett om det är arkeologi, kulturhistoria, konst, natur eller något annat. Det är ämnet i sig som motiverar inrättandet av museiinstitutioner.* Ändamålsparagrafen bör därför kompletteras med en mening som beskriver att museers syfte handlar om att tillgängliggöra museernas innehåll i form av kunskap och samlingar och att fokus läggs vid att säkerställa bredden och djupet i kunskapsinsamlingen för att möjliggöra framtida tolkningar och omtolkningar av dagens och gårdagens samhälle.

Museer som fria kunskapsinstitutioner (10.3.3)

Utredningen slår fast att en gemensam principiell fråga är att museerna inte skall ”kunna användas i ideologiska syften för att driva en viss politisk agenda eller för att torgföra en politiserad historiesyn” (s.260) vilket är bakgrunden till den föreslagna § 5 i museilagen: ”En

huvudman för ett museum inom det allmänna museiväsendet får inte vidta åtgärder som syftar till att inskränka museets fria förmedling av kunskap och upplevelser.”

Denna hållning är enligt KVA positiv, men kan skärpas ytterligare genom att man understryker vikten av att en mångfald perspektiv beaktas, och att ett kritiskt och reflekterande förhållningsätt ska finnas på de allmänna museerna. Frågan om oberoende måste utsträckas från att gälla politisk styrning till att även gälla t.ex. kommersiella och andra intressen, som kan påverka museernas professionella integritet. Akademien föreslår därför ett tillägg av följande formulering: *Verksamheten skall bedrivas självständigt i förhållande till politiska, ekonomiska och andra intressen i samhället.*

Publik verksamhet (10.3.4)

Utredningen betonar i förslagen, bedömningarna och i skrivningarna i museilagen museernas utställningar. ”Ett allmänt museum i lagens mening är alltså en institution som har som en av sina huvudsakliga uppgifter att bedriva utställningsverksamhet som är öppen för allmänheten och som är offentligt styrd.” (s.269)

KVA vill framhålla att det är *dynamiken mellan publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingar* som skiljer museer från andra institutioner och organisationer. Utredningens betoning av utställningsverksamhet innebär att viktiga delar i denna dynamik inom museiverksamheten riskerar att förbises. Att förutom utställningsverksamhet dessutom bedriva en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom sitt ämnesområde och ansvara för samlingar och deras förvaltning innebär helt andra förutsättningar, utvecklingsbehov och problemställningar än för dem som enbart bedriver publik verksamhet.

Forskning och kunskapsuppbyggnad (10.3.5)

Utredningen vill stärka museernas roll som fria kunskapsinstitutioner genom forskning och kunskapsuppbyggnad. KVA anser att formuleringen i detta avseende måste preciseras. Idag bidrar flera av de större museerna såväl till *extern forskning* som med *egen forskning*. Forskning bedrivs såväl *inom museiinstitutionerna* som *i samarbete med universitet och högskolor*. Forskningen är viktig för museernas trovärdighet som kunskapsinstitutioner. KVA anser att samarbete bör uppmuntras bland annat av det skälet att forskningens kvalitet då kommer bedömas enligt samma kriterier som används vid universiteten. Det tydliggör också samlingarnas värde som kunskapskälla. Museerna har dessutom unika möjligheter att kommunicera forskningsresultat till en större allmänhet.

Utredningen lyfter också kompetenskravet för att museerna ska kunna belysa sina ämnesområden ur olika perspektiv. Utredningen framhåller att mindre museer inte kan förväntas ha tillgång till samma specialister som större museer har. KVA vill i sammanhanget uppmärksamma att de centrala museerna borde kunna ges ett uppdrag att stödja mindre museer med specialistkompetens inom vissa områden.

Det föreslås att den nya myndigheten ska bedriva omvärldsbevakning (sid. 307–308). Det kan möjligen vara motiverat för vissa övergripande museigemensamma frågor, men en kvalificerad omvärldsbevakning kräver en kvalificerad kompetens som det sannolikt blir svårt för den föreslagna myndigheten att upprätthålla med de begränsade och minskade resurser som föreslås för uppgiften. Vidare kan man förutsätta att det åtminstone vid de större centralmuseerna, där det finns specialistkompetens, som en naturlig del av den löpande verksamheten bedrivs en kvalificerad omvärldsbevakning inom respektive ämnesområden.

Resultat och intryck från denna kanske kunde utnyttjas på ett bättre sätt och förmedlas till andra museer med mindre resurser.

Museernas samlingar (10.3.6)

Utredningen föreslår i Museilagen att de allmänna museerna ska vara aktiva i förvaltningen av sina samlingar. Med detta avses dels att kunna ge bort, byta eller sälja delar av samlingen som inte behövs för verksamheten dels att i större utsträckning än idag samverka med andra museer för att tillgängliggöra samlingar runt om i landet.

KVA stödjer utredningens förslag att de statliga museerna bör kunna besluta och genomföra gallring utifrån fastställda föreskrifter om föremål blir onyttiga för verksamheten. *Här måste emellertid förtydligas att det inte enbart handlar om dagens verksamhet. Det krävs bedömning av kvalificerad personal som klargör om föremålen kan bli viktiga i framtiden.* Man måste också ha klart för sig att denna fråga är helt marginell som besparingsmodell. Dessutom måste påpekas att *en gallring av samlingarna kan innebära en stor risk genom att allmänheten kommer att finna det mindre angeläget att vilja bidra med gåvor till museisamlingarna.*

Utredningens förslag är att museerna ska ställa sina egna samlingar till andra museers förfogande utan oskäligen avgifter eller administrativa hinder. Vår uppfattning är att det inte främst är avgifterna mellan museerna som lägger hinder i vägen för utlån mellan institutioner, utan andra kostnader så som transporter, restaureringar, säkerhet, klimat och liknande. Samarbeten museerna emellan för att sänka kostnaderna inom dessa områden synes angelägna.

När det gäller internationella utlån konstmuseer emellan har samordning och försök att sänka kostnader diskuterats vid årliga internationella möten inom den s.k. Bizot-gruppen administrerad av La Réunion des Musées Nationaux i Paris där Sverige representeras av Nationalmuseumchefen. När det gäller naturhistoriska samlingar pågår ständigt en omfattande låneverksamhet för forskningsändamål mellan naturhistoriska museer och universitet, både nationellt och internationellt, till självkostnadspris. Det betraktas som en självklar del av museernas uppdrag att hålla samlingarna tillgängliga för forskning.

Deponering eller avyttring av föremål till skolor är en i och för sig trevlig tanke, men det är inte sannolikt att det finns något större intresse från skolans sida. För naturalieföremål är det tvärtom ganska vanligt att skolor som har sådana föremål och naturaliesamlingar i stället vill bli av med dem. Riksmuseet får återkommande förfrågningar om museet är intresserat att ta över samlingar. Att ta emot föremål på deposition innebär ett ansvar och en kostnad för skolan, som måste se till att föremålen tas om hand på ett säkert sätt avseende både stöldrisk och föremålets bevarande. (sid. 279)

I utredningens förslag sägs att samlingar inte förvaltas för sin egen skull, utan "för att nå verksamheternas mål". Här anser KVA att det är viktigt att beakta att samlingar har ett långsiktigt värde som arkiv och kunskapskälla om det ämne som samlingarna omfattar, det må vara mångfalden i naturen, kulturell utveckling eller något annat kunskapsområde. Verksamhetsmål för olika verksamheter kan ändras över tid, det får inte tas som intäkt för att avveckla en samling. Samlingar är mer långsiktiga än verksamhetsmål. (sid. 284–285)

Myndigheten för museer och utställningar

Utredningen föreslår en nedläggning av Riksutställningar och inrättandet av en ny myndighet med syfte att följa upp verksamheten inom de allmänna museerna och fördela bidrag till museisektorn. Myndigheten ska också hantera utställningsgarantier och ansvara för omvärldsbevakning och museistatistik.

KVA bedömer att möjligheterna för denna myndighet att vara pådrivande för museisektorn och främja utvecklingen av en museiverksamhet av hög kvalitet i hela landet i denna form kommer vara begränsade. Myndigheten ska, enligt förslaget, med en relativt liten personalstyrka svara för både uppföljning, viss bidragsfördelning, kvalitetsutveckling och omvärldsbevakning för de allmänna museerna.

Kvalitetsgranskning och kvalitetsdrivande system (10.5.1)

Utredningen föreslår vidare att myndigheten ska bidra till utvecklingen av ett kvalitetsdrivande system och att kvalitetsgranskningen inom museisektorn i högre utsträckning än tidigare ska ske kollegialt och hänvisar till den kollegiala granskningen inom universitet och högskolor. *Det bör emellertid framhållas att i fallet med universitet och högskolor är det inte verksamheten som helhet som granskas genom peer review, utan endast den akademiska forskningen.* De föreslagna bedömargrupperna kan snarare jämföras med de granskningar som regelbundet görs på annat sätt inom högskolesektorn (sid. 299).

KVA finner att museisektorn i Sverige är alltför begränsad för att möjliggöra den oberoende kollegiala granskning av museernas verksamhet som utredningen föreslår. Antalet anställda med granskningskompetens är förhållandevis få och de flesta är, om än i varierande grad, bekanta med varandra. KVA föreslår därför att en oberoende granskning sker genom samarbete med motsvarande institutioner inom de nordiska länderna.

Uppdraget för den nya myndigheten är inte alldeles klart beskrivet, i sammanfattningen t.ex. nämns bara att de statliga museerna ska granskas kollegialt, medan det i författningsförslaget text sägs i § 1 att myndigheten ska granska museisektorn.

Beslut i detta ärende har fattats av ständige sekreteraren efter förberedande arbete av professor Karl Grandin, föreståndare för Centrum för Vetenskapshistoria (med speciellt ansvar för Observatoriemuseet som för närvarande är under utredning), samt ledamöterna Stefan Claesson, f.d. forskningschef vid Naturhistoriska Riksmuseet, och Görel Cavalli-Björkman f.d. chefsintendent och forskningschef vid Nationalmuseum.

Göran K. Hansson
Ständig sekreterare